

POSTGUERRA: RESISTÈNCIA I EXILI

I. NARRATIVA D'EXILI

«Eren quatre. Coneixien la derrota, la fam i la mort. Moltes coses els unien i moltes, també, els separaven. L'ur solidaritat profunda podia ressonar en la veu estranyament opaca de Roldós, brillar en el somris de Vives i en els seus ulls color d'avellana, expressar-se en un moviment de les llargues mans de Puig, vibrar en la ruda saviesa de Tarrés que parlava de bous o d'arbres. Quatre entre cent mil -pot ser contra cent mil-...»

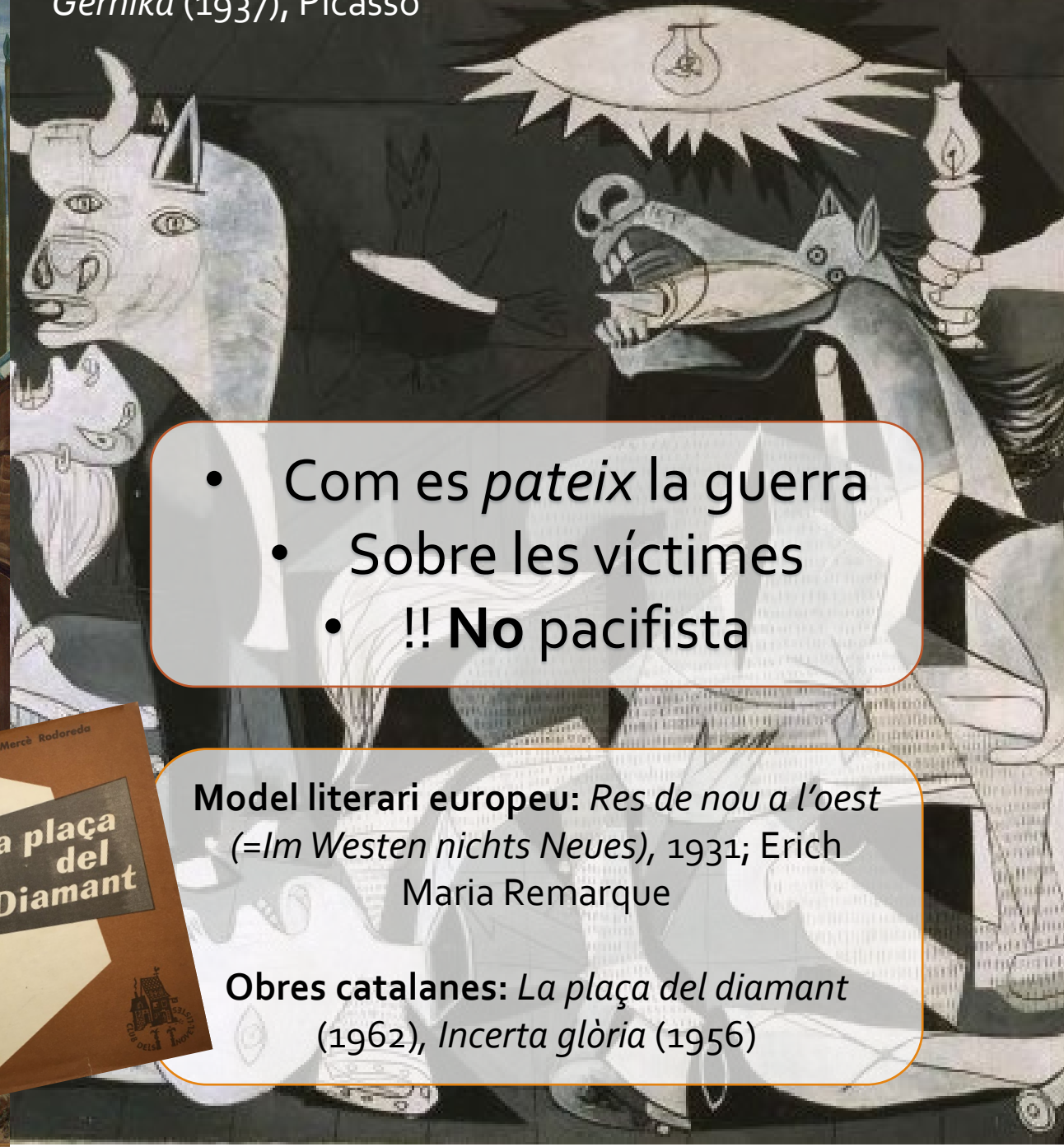
Agustí Bartra. *El Crist de 200.000 braços*

Las lanzas o La rendición de Breda (1625), Velázquez

- Com es *fa* la guerra
 - Heroica
- Grans gestes militars

Gernika (1937), Picasso

- Com es *pateix* la guerra
 - Sobre les víctimes
 - **!! No pacifista**

Model literari europeu: *Res de nou a l'oest* (=Im Westen nichts Neues), 1931; Erich Maria Remarque

Obres catalanes: *La plaça del diamant* (1962), *Incerta glòria* (1956)

La ILC va encarregar diverses novel·les durant el conflicte.

Es van perdre:

- *Flames de Juliol* (C. A. Jordana)
- *La cèl·lula* (Pere Calders)
- *Les nits blaves* (Mercè Rodoreda).

També es van perdre algunes traduccions

EL CLIMA CULTURAL A LA CATALUNYA EN GUERRA

- **Molt intens i conflictiu:** enfrontaments polítics/socials dels intel·lectuals.
- **Debat de la novel·la:** l'ambient és l'idoni? Es pot fer novel·la sense la distància necessària? → Malgrat tot, resultats molt bons
- Auge de les cròniques i els dietaris.

- Per sobre de tot, cal que la cultura **NO** s'aturi amb les bombes, ha de seguir
- Es tendeix a unificar tendències per prestigiar la cultura republicana davant l'avenç del feixisme

I aleshores...

Dictadura de Rivera (23-31)

República (31-39)

Guerra civil (36-39)

Franquisme (39-75)

LA RETIRADA

- Demanda de realisme i memorialisme
- Major compromís de l'escriptor amb la realitat
- Discussió sobre els límits d'aquest realisme i vies paral·leles
 - A Rússia: **Realisme Socialista**

LA REPRESSIÓ INICIAL

- Del **1939 a 1943** s'afusellen unes 3000 persones
 - 15 de març de 1939: Carles Rahola
 - 15 d'octubre de 1940: Lluís Companys
 - 24 de juliol de 1942: Joan Peiró
- Depuració de funcionariat i professorat (ex., Miquel Llor, Carles Riba)
- Confiscacions (ex., Margarida Xirgu)

Margarida Xirgu (PD)

LA VICTÒRIA FRANQUISTA: PÈRDUES

- Partir de zero: **desaparició d'institucions**

- Sobre la **llengua catalana**

- Prohibició i censura
- Diglòssia

- La marxa d'intel·lectuals i escriptors: **l'exili** (total: aprox. 450.000 espanyols).

- Opcions per als intel·lectuals que es queden: el silenci o acceptar les condicions i principis del règim

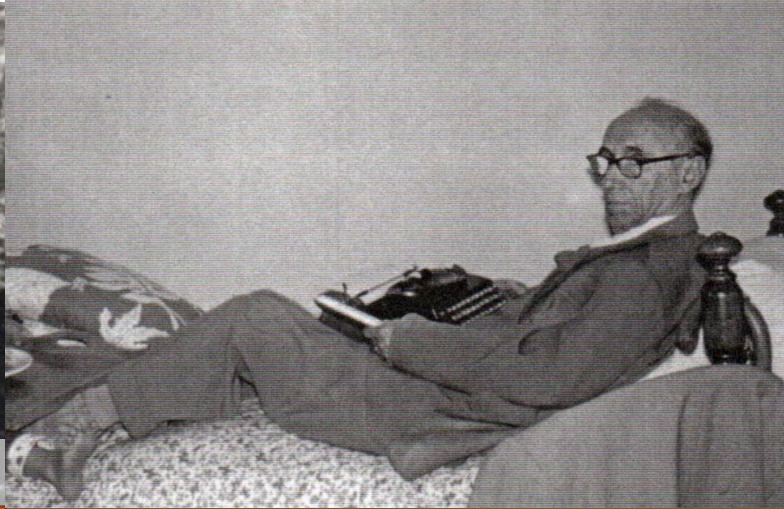
FOTO: El general Yagüe, el coronel Barrón i Dioniso Ridruejo, (cap de Propaganda), a la plaça Catalunya

ELS "FRONTS" CULTURALS

FOTO: AELLC. Diversos autors a Roissy-en-Brie

AUTORS DES DE L'EXILI

AUTORS DES DE L'INTERIOR

Grups clandestins

Concessions públiques (graduals, sobretot a partir del final de la Guerra Mundial)

[Cas de Verdaguer](#)

OBJECTIU COMÚ:

- Salvar la cultura i la llengua
- Recuperar el prestigi públic i el contacte amb el públic
- Refer l'estructura literària

L'EXILI: L'ATZAR I L'IMPOSSIBLE RETORN

FOTO: *Mapa del exilio republicano español*

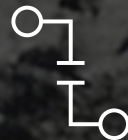

RELATS DEL PAS DE FRONTERA

*Una nit de lluna plena
tramuntàrem la carena,
lentament, sense dir re...
Si la lluna feia el ple
també el féu la nostra pena.
L'estimada m'acompanya
de pell bruna i aire greu
(com una Mare de Déu
que han trobat a la muntanya.)
Perquè ens perdoni la guerra,
que l'ensagna, que l'esguerra,
abans de passar la ratlla,
m'ajec i beso la terra
i l'acaronó amb l'espatlla.
A Catalunya deixí
el dia de ma partida
mitja vida condormida:
l'altra meitat vingué amb mi
per no deixar-me sens vida.
Avui en terres de França*

*i demà més lluny potser,
no em moriré d'enyorança
ans d'enyorança viuré.
En ma terra del Vallès
tres turons fan una serra,
quatre pins un bosc espès,
cinc quarteres massa terra.
"Com el Vallès no hi ha res".
Que els pins cenyeixin la cala,
l'ermita dalt del pujol;
i a la platja un tenderol
que batega com una ala.
Una esperança desfeta,
una recança infinita.
I una pàtria tan petita
que la somio completa.*

*"Corrandes de l'exili",
Pere Quart (Joan Oliver)*

L'AVENTURA DE L'EXILI

1. **França**: residències universitàries o camps de concentració

2. Amb la IIGM, dispersió per l'**Amèrica llatina**

GRUPS D'EXILIATS

- Decideixen tornar i pateixen **repressió franquista** un cop acabada la II Guerra Mundial: Riba, Francesc Pujols, Pous i Pagès.
 - Joan Peiró: quan intentava exiliar-se a Mèxic és capturat pels feixistes i afusellat.
- Exiliats que **triguen força** a tornar, esperançats que la IIGM i la victòria aliada faria recuperar les llibertats: Calders, Tísner, Rodoreda.
- **Morts a l'exili:** Carner, Rovira i Virgili, Pompeu Fabra, Alfons Maseras, Lluís Nicolau d'Owler, Francesc Trabal.

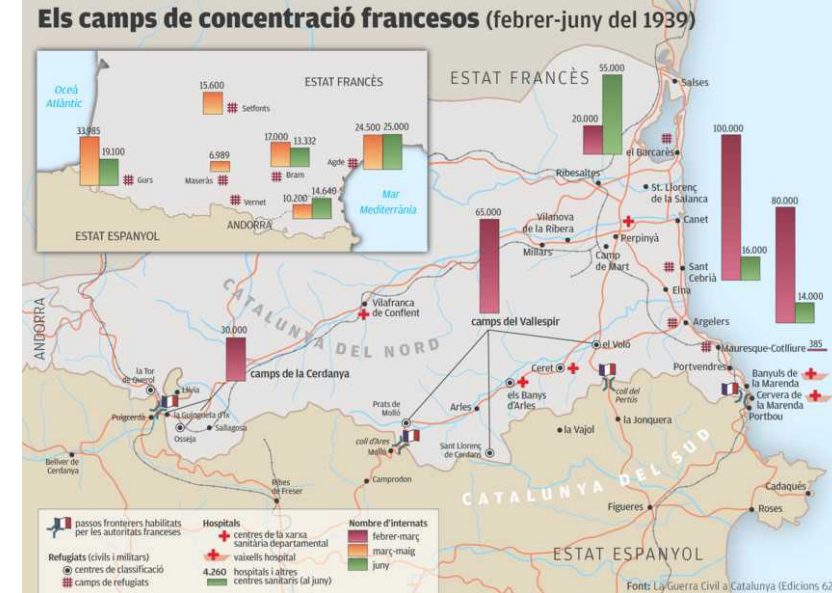

EUROPA: CAMPS DE CONCENTRACIÓ

- Hi acaben bàsicament autors que van lluitar durant la guerra. Van passar per camps de concentració francesos:

- Avel·lí Artís Gener, *Tísner* (Prats de Molló)
- Agustí Bartra (Sant Cebrià, Argelers, Agde)
- Pere Calders (Prats de Molló)
- Lluís Ferran de Pol (Sant Cebrià de Rosselló)
- Vicenç Riera Llorca (Sant Llorenç de Cerdans, el Voló)
- Joaquim Amat-Piniella (Bacarès i Sant Cebrià)

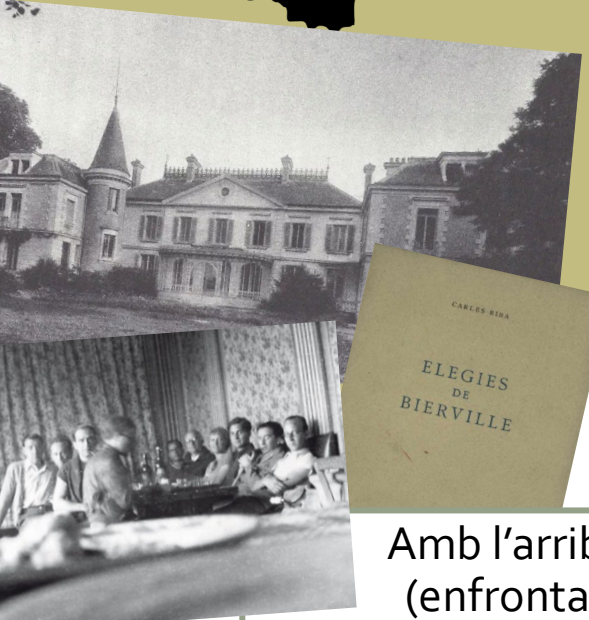
- ÀUSTRIA: (Mauthausen) → Joaquim Amat Piniella, [Pere Vives († 1941)]

EUROPA: FRANÇA (I SUÏSSA)

- **FRANÇA:** Hi va arribar la majoria, i en els millors casos acabaven en residències universitàries més estables. Des d'allà, molts van anar a Amèrica.
- S'hi van instal·lar més temps: Carles Riba i Clementina Arderiu (Bierville), Mercè Rodoreda (París, Limoges), Aurora Bertrana, Rafael Tasis, els germans Soldevila, Rovira i Virgili († Perpinyà, 1949), Pompeu Fabra († Prada de Conflent, 1948).
- **Roissy-en-brie:** en el castell d'aquesta localitat van trobar refugi molts intel·lectuals catalans entre 1939 i 1940, mentre trobaven una residència més estable.

- **SUÏSSA (GINEBRA):** Mercè Rodoreda, Lluís Montanyà (avantguardista), Aurora Bertrana

Amb l'arribada de la II Guerra Mundial, la majoria dels autors i intel·lectuals o bé decideixen tornar (enfrentant-se a les conseqüents repressions, en alguns casos) o bé s'embarquen cap a Amèrica.

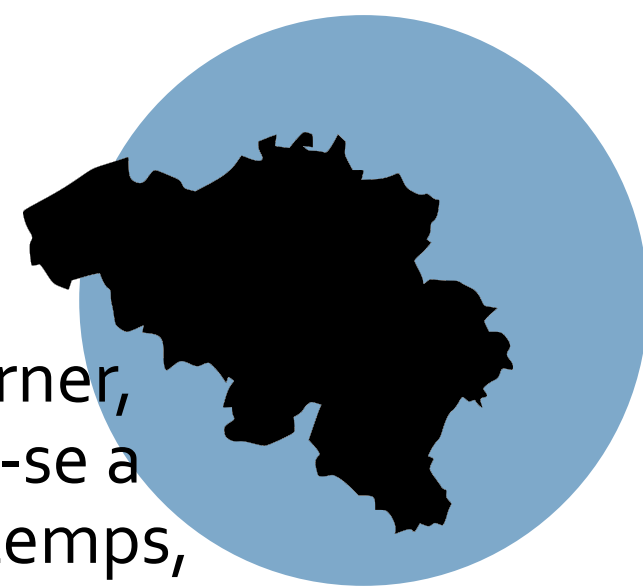

EUROPA: ALTRES CASOS

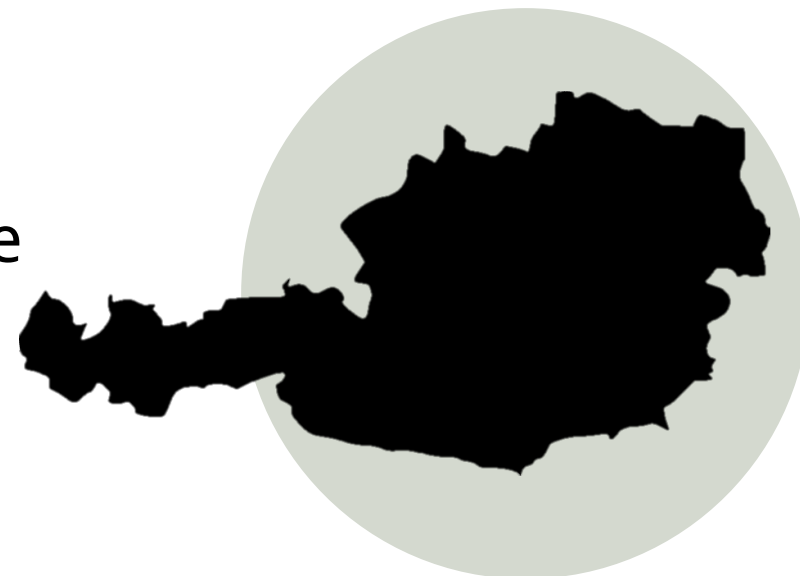

- **ANGLATERRA:** S'hi va instaurar el Consell Nacional Català (1940-1945). Anglo-Catalan Society (1952).

- **ÀUSTRIA:** hi mor *Armand Obiols*, que treballava de traductor per la UNESCO.

- **BÈLGICA:** Josep Carner, després d'exiliar-se a **MÈXIC** durant un temps, s'instal·la a Brusel·les, d'on era la seva dona.

EUROPA: UN CAS QUE ENS INTERESSA... EL CONEIXEU?

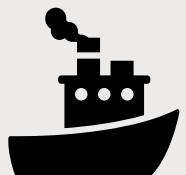
- Va ser alcalde de **Sabadell** (1936-1938), i ministre de treball del govern espanyol durant un breu temps.
- **FRANÇA:** acabada la guerra, es trasllada a França...
- ...va viure-hi fins a 1953, any en què les autoritats franceses l'expulsen en el marc d'una campanya anticomunista.
- **TXÈQUIA:** llavors s'instal·là a Praga, on va viure fins la seva mort, l'any 1973.
- ...[**MÈXIC:** i tot i que va viure a Mèxic durant la Segona Guerra Mundial]...

EL CAS DE JOSEP MOIX

- Polític català i pare de Diana (Tvrdá)-Moix

¡GLORIA A MEXICO!
ESPAÑA ANTIFASCISTA TE SALUDA

LA "DIÀSPORA" AMERICANA

AMÈRICA: MÈXIC, REPÚBLICA DOMINICANA

- A Amèrica, la situació canviava molt depenent del país.

ODA A CATALUNYA
DES DELS TROPICS

- **MÈXIC:** va ser l'únic país que no va reconèixer mai el règim franquista.
- Avel·lí Artís Gener (*Tísner*), Pere Calders, Lluís Ferran de Pol, Lluís Nicolau d'Owler, (Josep Carner).

- **REPÚBLICA DOMINICANA:** Anna Murià i Agustí Bartra, Vicenç Riera Llorca, Joan Sales. Tots acaben a Mèxic.

AMÈRICA: XILE, ARGENTINA

- Un altre dels principals punts d'arribada.

- **XILE:** Arriben des d'Argentina amb el vaixell *Florida* (1939) Cèsar August Jordana, Xavier Benguerel, Joan Oliver (*Pere Quart*), Domènec Guansé, Francesc Trabal

- **ARGENTINA:** S'hi van editar molts llibres, i s'hi van celebrar els primers Jocs Florals a l'exili.
- (Margarida Xirgu), Irene Polo

AMÈRICA: VENEÇUELA, URUGUAI, COLÒMBIA

- Altres casos:

- **VENEÇUELA:** s'hi van dirigir desencantats amb República Dominicana. S'hi van celebrar tres jocs florals.

- **URUGUAI:** Va rebre molt pocs exiliats, però és cèlebre per ser el país d'adopció de l'actriu Margarida Xirgu.

- **COLÒMBIA:** Ramon Vinyes, un cas particular.

CONTEXT: ESTAT DEL MERCAT LITERARI

Debat: què és la *literatura d'exili*?

- La narrativa es deixa de banda en favor de la memorialística i la poesia en un primer moment

- Des de l'exili: miratge de cultura normal
 - Però... I el públic?

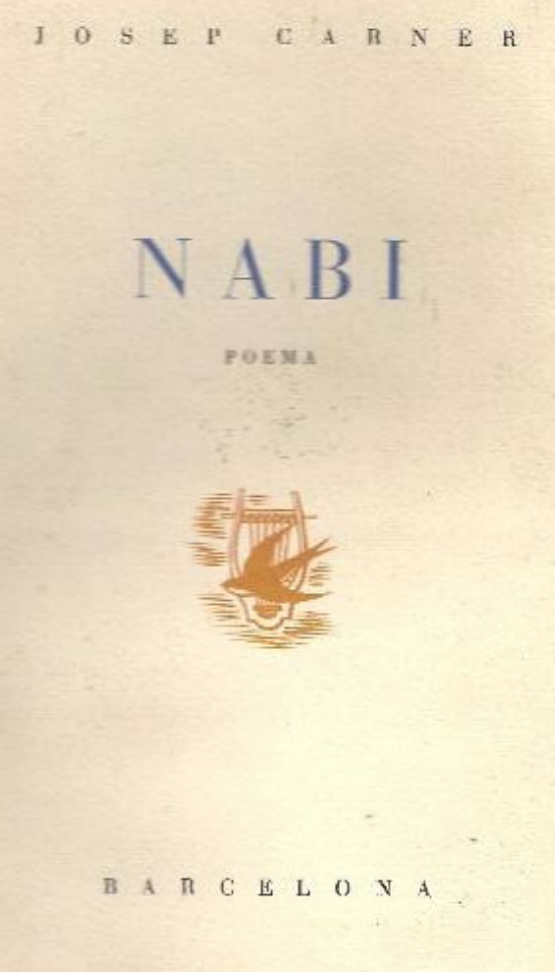

- La força del contrast: hi ha una idealització de la República?

- Els autors a l'exili tenen postures diferents quant a estètica i ideologia (i **experiència d'exili!**)

CONTEXT (II): LA LITERATURA D'EXILI...

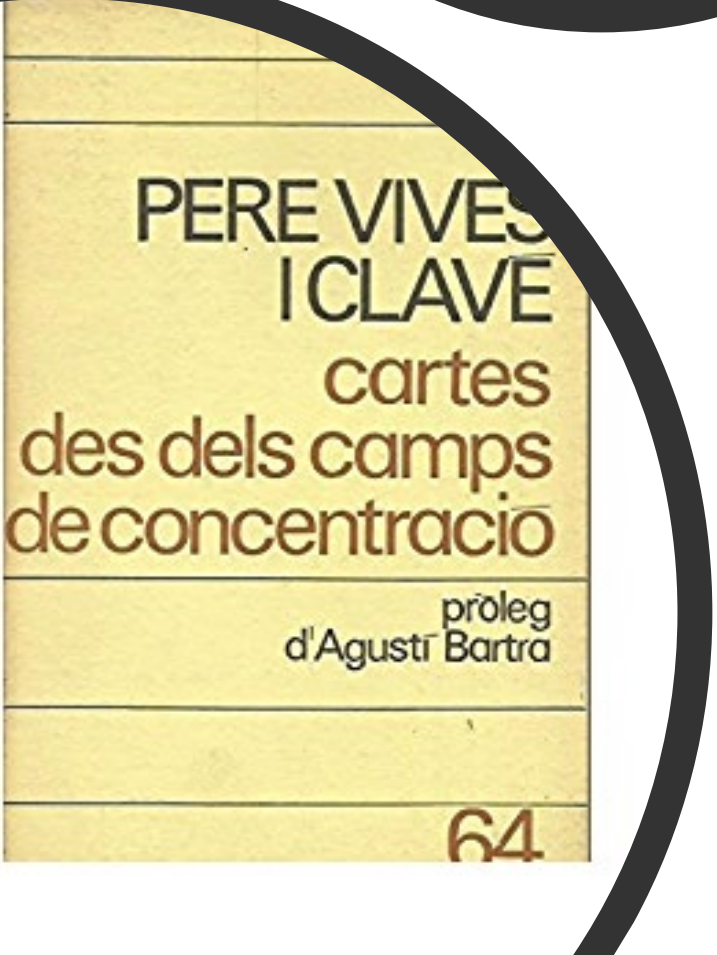
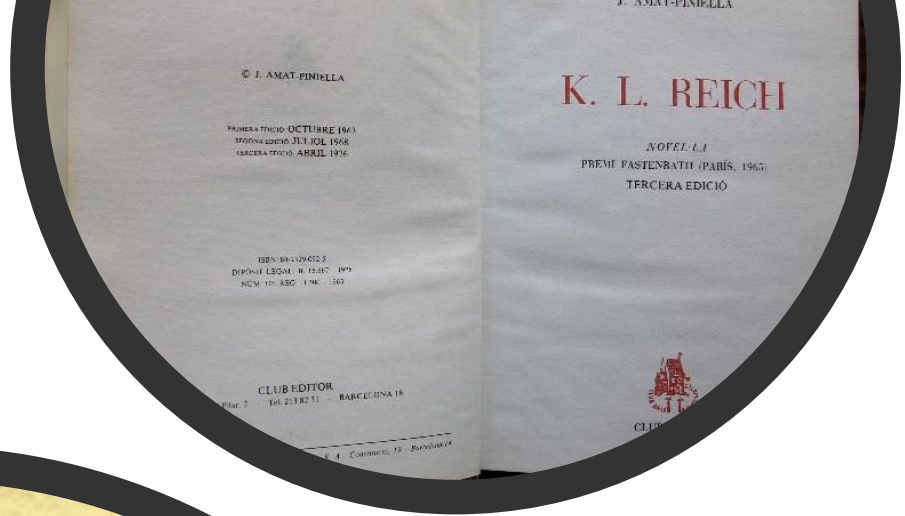
- És a partir **dels anys 40** que la producció literària supera la voluntat de memorialisme:
 - varietat de gèneres àmplia
 - varietat de tractaments literaris
- Models: grans temes.
 - El desterrament bíblic
 - Exiliat com a errant, desposseït
 - Impossible retorn a la pàtria
 - Altres: naufragi, viatge sense retorn, el destí individual

→ Metaforització de l'ambient

SOBRE L'EXILI: TEMÀTIQUES GENERALS

1. Camps de concentració
2. França sota l'ocupació
3. L'exili americà

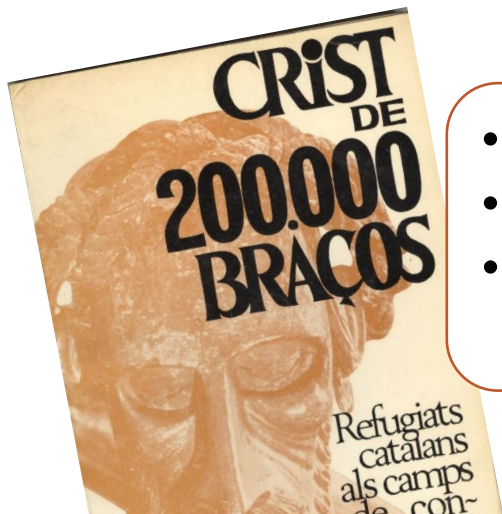

1. LITERATURA CONCENTRACIONISTA

AGUSTÍ BARTRA: *CRIST DE 200.000 BRAÇOS*

- L'autor va viure l'experiència dels camps de concentració a Saint Cyprien, Argelès i Agde (França) abans d'exiliar-se.
- També escriu **poesia** i obres sobre el pas de frontera, i l'exili en general.
- [Xabola](#) (publicat a Mèxic, 1942) es pot considerar un assaig pel *Crist dels dos cents mil braços*.

- No es pot publicar fins al 1968.
- Hi ha protagonistes reals, hi ha molt poca "literaturització".
- [Pere Vives](#) (assassinat a Mathausen) – autor d'una correspondència rellevant per a la memorialística.

*Obra poètica completa,
!! L'arbre de foc*

Crist de 200.000 braços

J. AMAT-PINIELLA: *K. L. REICH*

- L'escriu l'any 46 a Andorra, però no es pot publicar en el mateix moment que les altres grans obres concentracionistes (com *Si això és un home*=*Se questo è un uomo*; 1947, Primo Levi).
- **Pere Vives** va inspirar-hi el personatge de Francesc
- Es considera la novel·la més important sobre els camps de concentració
- **Deixar testimoni:** la novel·la "és més fidel a la veritat íntima dels qui hem viscut l'aventura" (a "Nota preliminar").

"L'Home com a ésser per sobre de l'esperit del camp nacionalsocialista".

Foto: *Regió7*. Josep Arnal, Ferran Planes, Pere Vives i Joaquim Amat

CONCENTRACIONISME: ALTRES EXPRESSIONS

- Barreja de gèneres (=modernitat)
- Subjectivitat

- [Lluís Ferran de Pol](#): dietari del camp de concentració. Publica més tard *De lluny i de prop* (1971) (després de tornar de Mèxic).
- [Antoni Rovira i Virgili](#): historiografia. *Memòries de l'èxode republicà, Els darrers dies de la República catalana*.
- Mercè Rodoreda: narrativa breu sobre els camps. «Nit i boira» ([sobre el conte](#)).
- (un cas particular) [Pere Vives](#): *Cartes des dels camps de concentració*.

2. FRANÇA SOTA L'OCUPACIÓ

- El més gran exponent: la narrativa curta de Mercè Rodoreda
 - “Rom Negrita” (explicació de l’ambient dels refugiats, anys 60)
- Relats del pas a França i cap als camps de concentració

La guerra mundial que va acabar arribant fa que la majoria d'exili francès sigui només de passada

FOTO: Fundació Mercè Rodoreda. Amb Armand Obiols

MERCÈ RODOREDA: LA NARRATIVA D'EXILI

- «Nit i boira» (1947, *La Nostra Revista* – Mèxic)
- «Nocturn», «Mort de Lisa Sperling» (1958, *Vint-i-dos contes*)
- «Orleans», «3 quilòmetres», «El bitllet de mil » (i «Nit i boira») (1978, *Semblava de seda i altres contes*)

- «Cop de lluna» (*Vint-i-dos contes*), «Rom Negrita» (1960, *Els set pecats capitals vistos per 21 contistes*)

Havien de formar part d'un volum anomenat *Adéus* (*Cartes a l'Anna Murià*, 1985:73)

Es poden emmarcar dins la temàtica dels refugiats (Campillo, 2004:77)

3. EL MITE DE L' *AMÈRICA FURIENTA*

(vg. Maria Campillo)

A Música de
poetes

Cant del retorn, Joan Maragall (1899)

Tornem de batalles, — venim de la guerra,
i no portem armes, pendons ni clarins;
vençuts en la mar i vençuts en la terra,
som una desferra.

Duem per estela taurons i dofins.
Germans que en la platja plorant espereu,
ploreu, ploreu!

Pel mar se us avança — la host macilenta
que branda amb el brand de la nau que la duu

Adéu, oh tu, Amèrica, terra furienta!

Som dèbils per tu.

Germans que en la platja plorant espereu,
ploreu, ploreu!

Venim tots de cara — al vent de la costa,
encara que ens mati per fred i per fort,
encara que restin en sense resposta
més d'un crit de mare quan entrem al port.
Germans que en la platja plorant espereu,
ploreu, ploreu!

De tants com ne manquen duem la memòria
de lo que sofriren, — de lo que hem sofert,
de la trista lluita sense fe ni glòria
d'un poble que es perd.

Germans que en la platja plorant espereu,
ploreu, ploreu!

Digueu-nos si encara la pàtria és prou forta
per oir les gestes — que li hem de contar;
digueu-nos, **digueu-nos si és viva o si és morta**
la llengua amb què l'haurem de fer plorar.

Si encara és ben viu el record d'altres gestes,
si encara les serres que ens han d'enfortir
s'aixequen serenes damunt les tempestes
i bramen llurs boscos al vent ponentí,
germans que en la platja plorant espereu,
no ploreu: rieu, canteu!

Context del poema: el 1898
l'estat espanyol perd les
darreres colònies, com ara
Cuba o Puerto Rico.

Contrast amb el 1939: els
exiliats avancen, no fugen
d'aquesta *Amèrica furienta*. No
tenen una platja on algú ha
estat guardant la seva llengua
i cultura

MITES DE L' *AMÈRICA FURIENTA*

- Exili **doble** dels escriptors al 39: de la terra d'origen i del projecte.
- No hi ha unitat estètica però sí temàtica.
- Exiliat com a "desposseït":
 - Viatge al desconegut
 - Viatge sense retorn
 - Atracció per allò exòtic
 - Fascinació o curiositat per "la diferència"
 - Enyorament del passat i de la terra d'origen
 - Provatures d'adaptació al país d'acollida

Pere Calders, Avel·lí Artís-Gener Tísner, Vicenç Riera Llorca, C.A.
Jordana, Lluís Ferran de Pol, Ramon Vinyes

L'EXILI AMERICÀ: CONCEPTES

Home davant una realitat estranya i desconeguda

- Reducció
- Destrucció

La supervivència: xoc i sorpresa davant de la realitat nova i desconcertant

Relat dels fracassos individuals com a mirall dels fracassos col·lectius

Contribució a la imatge mítica de l'Amèrica selvàtica, tel·lúrica

→ EXPRESSIONS DEL CONFLICTE

Simple constatació de la "diferència": retrat d'un món exòtic i atractiu. Descripcions des d'hostils a simpàtiques.

- Riera Llorca, Jordana.

Amplificació i potenciació

- Calders: segueix contrastant allò real amb allò fantàstic. Amèrica és on l'ambigüitat i la irresolució propis del comportament humà universal és més gran.

La juxtaposició

- Artís-Gener: *Paraules d'Opton el vell*, la "crònica de Indias" a la inversa.

Imatge de la Gorgona Furient

MODELS ESTÈTICS DE LA NARRATIVA D'EXILI AMERICÀ

DOS MODELS PRINCIPALS:

REALISME PASSANT PEL PSICOLOGISME

Model psicologista que ja comença a estar en davallada per antic.

- [Anna Murià](#): *Via de l'est* (recull, 1946)

REALISME OBJECTIVISTA

Models moderns, amb referències com les de "l'ull cinematogràfic". "Mort" del realisme existencialista a l'exili.

- [Tots tres surten per l'Ozama](#) (Riera Llorca, 1946)
- *Tornar o no tornar* (Riera Llorca, 1987)
- *Abans de l'alba* ([Ferran de Pol](#), 1954)
- *Érem quatre* (Ferran de Pol, 1960)

VIES NO REALISTES

També tenen noció de l'impossible retorn: el naufragi individual és un símbol del naufragi col·lectiu.

- [Paraules d'Opton el vell](#) (Tísner, 1986)
- [Aquí descansa Nevares](#) (Calders, 1967)
- [A la boca dels núvols](#) (Ramon Vinyes, 1946) → *Entre sambes i bananes* (1985)

